

SÁNCHEZ VIDAL, PABLO (2010): *O DEBATE NORMATIVO DA LINGUA GALEGA (1980-2000)*. A Coruña: Fundación Pedro Barrié de la Maza, 421 pp.

O libro *O debate normativo da lingua galega (1980-2000)* de Pablo Sánchez Vidal é o resultado do traballo de investigación realizado polo autor no marco do seu doutoramento na Universidade de Santiago de Compostela. Fronte á súa tese de doutoramento, publicada de xeito dixital polo Servizo de Publicacións e Intercambio Científico da USC (Sánchez Vidal 2009), o libro obxecto desta recensión res-trínxese á parte central da súa investigación, ou sexa, ao proceso de codificación ortográfica e gramatical da lingua galega entre aproximadamente os anos 1980 e 2000.

Deste xeito, a ampla parte teórica da súa tese fica reducida a unha introdución de once páxinas (pp. 7-17), seguida directamente da parte principal titulada "O debate normativo" (pp. 19-334), que á súa vez se divide en catorce subcapítulos. A esta parte engádenselle as conclusións (pp. 335-364), as notas (pp. 367-395) e a bibliografía (pp. 397-421).

Sánchez Vidal aproveita a introdución ao seu libro para expoñer dun xeito resumido as súas conviccións lingüísticas, sobre todo no tocante á definición dos conceptos de "lingua" e "dialecto". Así, nunha primeira parte procede a unha "crítica dos grandes cambios conceptuais producidos na visión tradicional dos conceptos de lingua e dialecto" (pp. 8-13). Comeza a súa crítica facendo énfase no Renacemento e no caso da variedade da burguesía florentina, e segue cunha crítica á lingüística do século XIX, á lingüística estruturalista e á interpretación do galego-portugués como lingua única, sempre e cando non sexa consi-

derada un "construto teórico derivado dunha serie de sucesivas abstraccións" (p. 11). Neste contexto, avoga por considerar tamén o feito de que entre os falantes dunha comunidade lingüística existe a conciencia de non estar a empregar unha "lingua X mal falada", senón unha modalidade lingüística diferenciada.

Na segunda parte da súa introdución Sánchez Vidal fai un "repaso crítico polos criterios tradicionalmente empregados na asignación das variedades lingüísticas ás categorías de lingua e dialecto" (pp. 13-16). Presenta brevemente o criterio lingüístico-estrutural, o da intelixibilidade mutua, o criterio histórico-xenético e uns segundos criterios como a tradición gráfica, o grao de cohesión interna e o número de falantes. O autor logra cuestionar a aplicabilidade absoluta destes criterios mediante exemplos de variedades lingüísticas consideradas como linguas de seu, que, segundo estes criterios, non deberían selo (ou ao revés), así como por medio de argumentos lóxicos e metodolóxicos. Tanto o criterio lingüístico-estrutural como o da intelixibilidade mutua e o criterio histórico-xenético, por poder ser empregados para negarlle a categoría de lingua ás variedades lingüísticas minoritarias, son consideradas por Sánchez Vidal como parte dunha lingüística colonial ou dun imperialismo lingüístico.

O problema aquí é que, ao reducir a ampla parte teórica da súa tese a unha breve introdución, Sánchez Vidal tamén eliminou todas as referencias bibliográficas, polo que non fica claro contra quen exactamente vai dirixida esta crítica. Así, por exemplo, cando di que o criterio histórico-xenético leva o "argumento (oculto) de que 'o que unha vez foi dialecto, será sempre dialecto'" (p. 14), poderíamos obxectar que algúns dos investigadores máis destacados neste campo se expresaron xustamente ao revés. Deste xeito, Coseriu, na súa presentación dos conceptos de dialecto primario, secundario e terciario, escribe expresamente que un dialecto pode devir en lingua histórica (1980: 108-109). Penny, nun traballo igualmente baseado nos principios histórico-xenéticos, afirma, pola súa parte, que "si los

'dialectos' pueden gradualmente convertirse en 'lenguas', se sigue que no puede haber ninguna diferencia de categoría entre los conceptos, sino tan sólo diferencias de grado" (2004: 27-28), e chega mesmo a dicir que para el "no existe tal cosa como un dialecto [discreto e delimitable]" (2004: 30), polo cal tamén está moi lonxe de poder considerarse partidario dun "imperialismo lingüístico". Tampouco a aplicación dos criterios secundarios, como o elevado grao de cohesión interna, leva automaticamente ao intento de quitarlle ao galego o estatus de lingua de seu, como ben podemos observar en García Mouton (1994: 7-12 e 47-49).

Estes intentos abórdanse na última parte da introdución ao libro de Sánchez Vidal. O autor recorre a criterios sociolingüísticos ou extralingüísticos, como a conciencia idiomática, á lingüística relativística e a procesos de planificación lingüística para definir o galego como "lingua media". A continuación, a pesar da afirmación de que desde un enfoque estritamente lingüístico estaría perfectamente xustificado falar dun diasistema galego-portugués, desde un punto de vista sociolingüístico (conciencia dos falantes de posuíren unha lingua de seu, tradición de cultivo autónomo) o galego defínese como unha lingua autónoma fronte ao portugués padrón e ao español estándar. Deste xeito xa fican claras, desde o principio, as conviccións fundamentais do autor e a súa inclinación cara á corrente autonomista.

Con todo, hai que dicir que o obxectivo principal do autor é simplemente dar unha panorámica de conxunto do debate normativo, sen estridencias nin afirmacións categóricas, e aspirar a tratar esta cuestión con rigor metodolóxico.

A parte principal do libro de Sánchez Vidal comeza coa presentación das tres correntes principais no conflito normativo, onde podemos decatarnos de que ao pé das dúas grandes (e tradicionais) correntes (autonomismo e reintegracionismo) se sitúa como terceira a orientación lusofonófila.

Lamenta Sánchez Vidal que a polémica entre os partidarios das diferentes posturas

non se conducira nun clima de cordialidade e respecto, polo que dexenerou mesmo en descualificacións persoais e situacións de hostilidade e agresividade verbal. Non lle falta razón ao autor cando di que o debate normativo obrigou os galegos a malgastar moitos esforzos necesarios para a modernización e fixación da normativa galega. Non obstante, si que emprega un símil militar cando, a continuación, fala da situación fronte á lingua castelá ao dicir que o debate normativo pode parecer "unha guerra fratricida entre dous bandos dun mesmo exército mentres, fóra dos muros da fortaleza asediada, as hostes inimigas agardan, pacientemente, o esgotamento do defensor para acometer o asalto definitivo ao castelo" (p. 23). Na miña opinión, sería desexable, igual do que vimos sobre o conflito entre as diferentes correntes normativas, que nun futuro tamén a relación entre o galego e o castelán deixase de espertar estes sentimentos de hostilidade. Ademais, creo que é difícil confrontar a nación galega a unha "nación castelá", como fai Sánchez Vidal na p. 362, xa que nin as rexións que saíron do Reino de Castela, nin as comunidades monolingües castelanfalantes de España e nin tampouco o mundo hispanofalante na súa totalidade conforman algo do que se teña a conciencia dunha nación como podería ser a "nación galega" ou a "nación española". Neste contexto, paréceme tamén que non deberíamos cualificar o castelán falado en Galicia como "castelán máis ou menos correcto", como fai Sánchez Vidal na súa introdución e nas súas conclusións (pp. 16 e 349), senón como unha variedade diatópica do castelán que non ten por que ser máis ou menos correcta cás outras variedades.

Na exposición dos fundamentos teóricos da orientación autonomista, o autor volve, evidentemente, a discutir o problema de considerar ou non o galego unha lingua de seu. Presenta a *Teoría da Individualización Sociolingüística*, os conceptos de *Abstandssprache* e *Ausbausprache*, de *lingua baixa*, *media* e *alta*, a perspectiva socioliteraria e o criterio da perspectiva histórica. Para este último enfoque lingüístico propón o termo de *Teoría*

da *Individualización Filolóxica*, que consiste, fundamentalmente, en comprobar a autonomía do galego fronte ao portugués dende o século XIII. A pesar de soste a convicción do autor de que o galego é unha lingua autónoma, este critica a *Teoría da Individualización Filolóxica* por presentar, supostamente, unha perspectiva herdada da lingüística histórico-comparativa do século XIX e por marxinar os condicionantes extralingüísticos.

Aínda que está no certo Sánchez Vidal ao facer tanta énfase nos criterios sociolingüísticos, non creo que haxa que rexeitar todos os criterios puramente lingüísticos, xa que aquí poderíamos preguntarnos se a relevancia dos criterios extralingüísticos non depende, á súa vez, dos criterios lingüísticos investigados no marco da *Teoría da Individualización Filolóxica*. Quizais se podería explicar así —pola falta dunha cantidade suficiente de características lingüísticas distintivas— que, por exemplo (e a diferenza do galego), as variedades do castelán e do portugués faladas en Latinoamérica sigan considerándose todas variedades do castelán e portugués respectivamente, aínda que presentan as características extralingüísticas supostamente propicias á constitución dunha lingua de seu (independencia política, conciencia nacional e tradición literaria propia). Se ben é certo que unicamente con criterios puramente lingüísticos é imposible marcar fronteiras claras entre as linguas, tampouco é posible imaxinar un proceso de planificación lingüística sen considerar estes criterios.

Dentro xa da presentación das diferentes propostas autonomistas (baseadas, segundo o autor, nos criterios da regularidade, diasistematicidade, historicidade e da funcionalidade interlingual), a diferenza máis notable fronte ás tradicionais atribucións dos diferentes códigos normativos ás respectivas correntes ortográficas é a inclusión das *Normas da Asociación Sócio-Pedagóxica Galega*, das *Normas ortográficas do idioma galego* de 1980, da *Nova Gramática para a aprendizaxe da lingua* e das *Normas da Confederación Intersindical Galega* dentro do espazo da orientación autonomis-

ta. Isto xustifícase cunha escolla metodolóxica segundo a cal se consideran parte da orientación autonomista todos aqueles códigos normativos que acepten a tradición galega contemporánea (concretamente, a aceptación do grafema *-n* para a representación gráfica da nasalidade final, do grafema *x*, exclusivamente, para a consoante alveolar fricativa xorda, etc.). Para diferenciar estes códigos dos códigos normativos menos achegados ao portugués padrón, introdúcese como segmentación interna o criterio da *endonormatividade*. Deste xeito, fican clasificados como *plenamente endonormativos* todos aqueles códigos que rexeitan o acento gráfico en secuencias como *história* ou *língua*, e como *predominantemente endonormativos* todos aqueles que aceptan o acento gráfico nestas palabras graves rematadas en ditongo crecente. Sánchez Vidal distingue este último grupo, seguindo a terminoloxía de Monteagudo, nunha *versión feble* na que non se acepta o uso do guión para marcar a unión entre o pronome átono enclítico e o verbo, e nunha *versión forte*, na que se prescribe este uso.

Esta adaptación das clasificacións tradicionais, en consecuencia, fai obsoleta a distinción entre unha corrente reintegracionista moderada e outra radical, xa que todos os códigos normativos tradicionalmente agrupados baixo a etiqueta de *reintegracionismo de mínimos ortográficos* fican clasificados xa como pertencentes ao *autonomismo predominantemente endonormativo*. Na súa discusión das propostas normativas da orientación reintegracionista é de notar que Sánchez Vidal, aínda que é evidente que non está de acordo cos seus obxectivos, evita toda polémica subxectiva, o cal se manifesta, por exemplo, no emprego dunha terminoloxía aceptada por todos os bandos. Dende a súa perspectiva (que poderíamos describir como autonomista e sociolingüística), a argumentación da orientación reintegracionista é válida dende un punto de vista puramente lingüístico, mais non se axusta á situación sociolingüística real de Galicia. Un dos aspectos máis tratados no tocante a esta contradición é o problema da

escolla dunha ortografía máis fonémica ou máis morfémica, que volve a ser discutido aínda máis a miúdo no capítulo sobre “A ortografía e as súas relacións coa fonética”. Neste punto estou totalmente de acordo con Sánchez Vidal cando di que, no caso do galego, un código gráfico autónomo e propio centrado na correspondencia entre grafemas e fonemas (“plano”, segundo a terminoloxía de Meisenburg 1998) axústase moito máis á situación sociolingüística de Galicia que un sistema interesado nas correspondencias entre grafemas e morfemas (ou “profundo”), ao que aspira o reintegracionismo.

Outra das innovacións do traballo de Sánchez Vidal fronte ás subdivisiones tradicionais das orientacións normativas é a distinción, ao pé das correntes autonomista e reintegracionista, dunha corrente lusofonófila, xurdida en 1985/1986 con ocasión da participación dalgúns observadores galegos no encontro para a unificación ortográfica da lingua portuguesa en Rio de Xaneiro. A fronteira metodolóxica verbo da orientación reintegracionista está, segundo o enfoque de Sánchez Vidal, na aspiración da lusofonía á unidade gráfica plena co portugués padrón e no consecuente rexeitamento de calquera tipo de diverxencia gráfica coas normas ortográficas fixadas polos acordos de Rio e Lisboa. Rexéitase, así mesmo, a consideración da lingua portuguesa como lingua pluricéntrica, que podemos atopar entre os defensores da orientación reintegracionista. Neste sentido, a aparición da lusofonía en 1985/1986 é considerada por Sánchez Vidal como segundo punto de inflexión no debate ortográfico do idioma galego tras a aparición do conflito entre autonomismo e reintegracionismo entre 1977 e 1982, considerado como primeiro punto de inflexión neste debate.

Algúns puntos tratados xa na discusión das diferentes etapas e orientacións do debate normativo reciben especial atención e son tratados máis a miúdo en capítulos á parte. Quixera resaltar, sobre todo, os interesantes capítulos sobre “A representatividade social de cada unha das orientacións codificadoras” (pp. 264-281) e “As liñas de carácter ideolóxi-

co-lingüístico subxacentes ao debate normativo” (pp. 314-323) nos que Sánchez Vidal, en consonancia coa súa argumentación sociolingüística, atopa tamén argumentos puramente políticos para a oposición á normativa oficial, como o anti-castelanismo subxacente ao discurso lusofonófilo e a oposición aos gobernos de dereita por parte dos seguidores dun autonomismo máis lusófilo. Tamén me parece xustificada a énfase que fai Sánchez Vidal na mutua exclusividade das diferentes orientacións normativas, á que fai referencia en múltiples ocasións, entre outras, no capítulo sobre “As tentativas de concordia no debate normativo” (pp. 299-313). A imposibilidade de concordia móstrase tamén no feito de que na súa “Análise dos principios comúns entre a orientación autonomista e a orientación reintegracionista” (pp. 169-205), á fin e ao cabo, os únicos principios comúns que se describen son que as dúas correntes ortográficas teñen de si mesmas a conciencia de ser a opción máis adecuada para a normalización do galego, e que ambas reivindicán a lexitimidade científica e moral da súa propia opción fronte á postura contraria.

En xeral, parécenme moi coherentes todas estas clasificacións e observacións que fai Sánchez Vidal ao redor dos códigos normativos do galego e que se atopan moi na liña seguida por Monteagudo, o seu director de tese, e os principais representantes da orientación autonomista, como os colaboradores do Instituto da Lingua Galega Fernández Rei e Santamarina. Ademais, paréceme particularmente notable que Sánchez Vidal non cite soamente a autores galegos, senón tamén as contribucións de investigadores alemáns como Bochmann, Taschenberger/Albrecht (de feito, trátase da mesma investigadora, co seu apelido antes e despois de se casar), Esser e mais Kabatek, moi apreciados por Sánchez Vidal polas súas análises realizadas cunha perspectiva “desde fóra” e cun certo “desapaixonamento”. Dúas cousas que quizais o lector podería botar de menos na bibliografía deste libro son unha lista completa das abreviaturas usadas nel (por exemplo, a referencia ás “Normas da APLL” atópase

baixo “Costa Casas e outros”) e mais as obras dos autores que se esconden detrás das referencias á “moderna sociolingüística”, á que se fai referencia en todos os puntos clave da argumentación de Sánchez Vidal. Con todo, quizais para non angustiar ao lector con demasiadas alusións á parte teórica do seu traballo, non se cita ningunha das obras de teoría sociolingüística que atopamos na versión completa da súa tese, a pesar da importancia que teñen para a súa argumentación no libro obxecto desta recensión.

En conclusión, pódese dicir que o libro de Sánchez Vidal cumpre co seu obxectivo de ofrecer unha panorámica, elaborada con rigor metodolóxico, do debate normativo da lingua galega. Atopámonos cunha exhaustiva recompilación das etapas do debate normativo e das diversas contribucións ao mesmo. A través de todo o libro emprégase unha infinidade de citas dos protagonistas e investigadores dos que se está a falar para permitirlle ao lector facerse unha idea aínda máis auténtica das diferentes opinións expresadas. Tendo en conta a relevancia do tema tratado por ser a cuestión máis debatida na lingüística galega e á vista de todo o que acabamos de ver sobre os seus contidos, o libro de Sánchez Vidal recoméndase a todos aqueles que (sempre que non pretendan atoparse cunha argumentación a favor da idea reintegracionista) estean a buscar información detallada sobre o desenvolvemento do proceso de codificación da lingua galega e as diferentes orientacións a debate.

REFERENCIAS BIBLIOGRÁFICAS

- Coseriu, Eugenio (1980): “Historische Sprache’ und ‘Dialekt’”, en Joachim Göschel / Pavle Ivić / Kurt Kehr (eds.), *Dialekt und Dialektologie. Ergebnisse des Internationalen Symposiums “Zur Theorie des Dialekts”, Marburg-Lahn, 5.-10. September 1977*. Wiesbaden: F. Steiner, 106-122.
- García Mouton, Pilar (1994): *Lenguas y dialectos de España*. Madrid: Arco Libros.
- Meisenburg, Trudel (1998): “Zur Typologie von Alphabetschriftsystemen anhand des Parameters der Tiefe”, *Linguistische Berichte* 173, 43-64.
- Penny, Ralph (2004): *Variación y cambio en español*. Madrid: Gredos.
- Sánchez Vidal, Pablo (2009): *Contribución ó estudio do proceso de codificación ortográfica e gramatical do galego: orientacións, conflito e fases do debate normativo*. Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela (http://dspace.usc.es/bitstream/10347/2524/1/9788498871845_content.pdf).

Christian Bahr